

Boxtel nam schoonmaakwerk niet zo nauw

De Dommel vol rommel in 1800

Al op 26 juli 1562 liet de Boxtelse baron, Jan van Home, onder de linde op de Markt een ordonnantie afkondigen. Daarin werd onder andere van iedere Boxtelaar geëist dat hij of zij iedere zaterdag zijn straat netjes zou vegen en schrobben. Ook moesten dan de straatgoten worden schoongemaakt. Bij nalatigheid stond daar een boete van één pond ofwel 20 schellingen op. (1)

Toch werd dat bevel van hogerhand om straten, rivieren en beken schoon te houden niet altijd even trouw door de Boxtelaren opgevolgd. Zo stuurde bijvoorbeeld de Raad van State te Brussel op 27 september 1604 aan de Boxtelaren een bevelschrift waarin vermeld wordt dat eindelijk weer eens een inspectietocht in Boxtel moest worden gehouden. Zo'n controlebezoek heet "het schouwen van rivieren en wegen".

Volgens dat college was een dergelijke rondgang door de Boxtelse Baronie hoogst noodzakelijk omdat Boxtel en Liempde werden overspoeld door troep en poep. In zijn ordonnantie gaf dat advieslichaam van de Kroon zelf de oorzaak aan van het langdurig achterwege blijven van "het schouwen". Al meer dan 36 jaren had er in de Boxtelse Baronie geen schouw plaats gevonden vanwege de inlandse troebelen en oorlogen, die ook aldaar veel onrust hadden veroorzaakt.

Ook al was die oorlog nog steeds gaande (= de 80-jarige oorlog), toch wenste de Raad in 1604 dat de ingevallen delen van de taluds langs de grachten werden hersteld. Bovendien moesten de sloten die waren dichtgeslibd, worden uitgediept. Ook moesten de bomen gerooid worden die te dicht

langs de waterkanten stonden. Tenslotte kregen de Boxtelaren het bevel om de houten huisjes af te breken die zij gedeeltelijk over de Binnendommeltjes hadden geplaatst. Die houten huisjes waren feitelijk hun "secreten" ofwel gemak huisjes, waardoor de Dommel en de grachten tot een open riool waren geworden. Nadat dit bevelschrift publiekelijk op een zondag in de Boxtelse Sint-Petruskerk was afgekondigd, zullen de Boxtelaren wel aan het diepen en schonen zijn gegaan. (2)

Excuus

Lezend in de archiefstukken blijkt dat de inwoners van Boxtel en Liempde regelmatig moesten worden aangespoord om hun Baronie schoon en helder te houden. (3) Vooral in oorlogstijden was de kans op verwaarlozing van inspectie en onderhoud van de rivieren en wegen te Boxtel groot. Dat kunnen wij bijvoorbeeld concluderen uit de notulen van de vergadering van de Boxtelse drossaard en schepenen op 29 oktober 1800, die door A. van de Weyer, de Boxtelse secretaris ad interim, zijn opgeschreven. (4) Tijdens die vergadering legde Leonardus van der Voort, de president van de Boxtelse municipaliteit (= gemeentebestuur tijdens de Bataafse Republiek), een brief op tafel. Het was een missive vanuit het departementaal bestuur te 's-Hertogenbosch. Na de revolutionaire aanhef "Gelijkheid ! Vrijheid!" wordt het woord gericht tot het Boxtels bestuur: "Wij zijn door tussengekomen omstandigheden verhinderd geworden de rivier de Dommel ... met alle derselver takken ofuytwateringen geheel afte schouwen". Vanuit 's-Hertogenbosch werd dus excuus aangeboden dat het inspecteren van de Dommel en van de daarbij behorende

riviertjes en sloten zo lang niet was gebeurd. Als reden wordt opgegeven "door tussengekomen omstandigheden". Het is duidelijk dat daarmee de inval van en de bezetting door de Franse Revolutionairen wordt bedoeld. De sans-culotten waren immers eind augustus 1794 ons land binnengevallen.

Zandplaten

Na een veldslag nabij Boxtel tussen het Franse leger en het leger van de geallieerden werd Boxtel op 14 september van dat jaar door de Fransen ingenomen. Nadat de Fransen geheel ons land hadden veroverd, werden alle bestaande instellingen en wetten van het Ancien Régime afgeschaft en door revolutionaire alternatieven vervangen. Dat betekende dat vanaf september 1794 tot eind oktober 1800 de chaos in ons land, en ook in Boxtel en Liempde, zo groot was dat orde en regelmaat in dorp, stad en land waren verdwenen.

Al die jaren waren de waterwegen en de straten in Boxtel en Liempde niet geschoofd. Met als gevolg een grote rommel in de Dommel. Zodoende stond er te veel houtgewas op de oevers van de Dommel en haar zijtakken. De taluds waren hier en daar opnieuw flink ingevallen en er lagen diverse zandplaten in de rivieren zodat het water niet goed kon doorstromen. De aangelanden, d.w.z. de eigenaren van gronden langs het water, kregen de opdracht het houtgewas op de oevers te rooien, de taluds weer in orde te brengen en de dichtgeslibde stroompjes uit te graven. Mochten er aangelanden zijn die niet zouden willen meewerken, dan moest het Boxtels bestuur de noodzakelijke werkzaamheden laten aanbesteden en de uitvoerder daarvan dubbel uitbetalen. De verslagen en rekeningen met betrekking tot een aanbesteding moesten naar het genoemd departementaal bestuur worden gezonden. Vanuit 's-Hertogenbosch zou dan wel met de onwilli-

ge aangelanden worden gesproken. Dat dreigement vanuit 's-Hertogenbosch om onwillige eigenaren van gronden langs het water fors aan te pakken zal er wel toe hebben geleid dat eind 1800 de Dommel zonder rommel door Boxtel en Liempde stroomde.

Hans de Visser

1. Reglement voor het gebruik van maten en gewichten en van voorzorgen tegen brand te Boxtel, RANB 's-Hertogenbosch, HuisArchief Stapelen (=RAS), inv. nr. 53 In de inventarislijst in het Rijksarchief wordt dat reglement gedateerd in "1557" maar dat moet "1562" zijn.
2. "Resolutie op het veegen der wateren en stroommen alhier tot Boxtel", Register van kopiën van contracten, kaarten etc., GemeenteArchief Boxtel (= GAB), Oud-Administratief-Archief (= OAA), inv. nr. A 6, folio 7 verso en 8 recto.
3. Zoals blijkt uit een resolutie van de Staten-Generaal van 6 februari 1732. Zie: Extract uit het Register der resolutiën van de Hoogmogende Heeren Staaten Generaal der Vereenigde Nederlanden, RANB 's-Hertogenbosch, RAS, inv. nr. 57.
4. Registers van de notulen der vergaderingen van drossaard en schepenen, GAB, OAA, inv. nr. B 6, folio 68 recto *tlm* 69 recto ..

De Sint-Petruskerk te Boxtel waarvan het dak van het middenschip is ingestort. Op de voorgrond de Dommel met rechts een houten huisje over de rivier. Dat huisje is een secret

Tekening van Jan Kruijssen. Gezicht op het Binnendommeltje vanaf het bruggetje in de Rozemarijnstraat (1921)

Het loopt hier achter de Rechterstraat in de richting van de Kruisstraat. Het water staat zeer laag, zodat de stank enorm zal zijn geweest